

⊕ SZÖVEG ÉS KÉP: KÁLLÓ PÉTER

A POKOL KAPUJÁBAN

20 ÉVE TÖRTÉNT
A SREBRENICAI MÉSZÁRLÁS

– Fogalmam sincs, hogy valóban a férjemet temettem-e el – meséli egy ötvenes éveiben járó asszony, Srebrenicában. – Annyi holttest volt lefektetve a volt akkumulátorgyárban, hogy teljesen befedték a padlót. Sorokba rendezve, rendszerbe rakták a maradványokat. Az órájáról azonosítottam, és csak hinni tudok benne, hogy ő volt az. Mielőtt kivégezték volna őket, mindenkitől elvették a személyes tárgyait, hogy később senkit se lehessen felismerni.

Most egy városszéli temető őrzi a modern kor egyik legszörnyűbb népirtásának mementóját. Hosszú sorokban fehér fejfák világítanak, ameddig a szem ellát. Még ma is friss sírokkal találkozhat az ide látogató, a temetések azóta is zajlanak. 8700 bosnyák férfit és fiút végzett ki a Szerb Köztársasági Hadsereg, Ratko Mladić tábornok parancsára. Ennyi embert újratemetni technikailag is nehéz, évtizedes munka. 2015-ben 136, újonnan azonosított holttestet temettek el a vérengzés 20. évfordulója alkalmából.

A II. világháború óta Európában ez volt a legvéresebb tömegmészárlás. A Hágában működő Volt Jugoszlávia Nemzetközi Bűnügyi Bírósága egyhangú határozata alapján az elkövetők különleges szándéka (*dolus specialis*) miatt a srebrenicai mészárlás népirtásnak minősíthető.

8700 bosnyák férfit és fiút végzett ki a Szerb Köztársasági Hadsereg, Ratko Mladić tábornok parancsára. Ennyi embert újratemetni technikailag is nehéz, évtizedes munka.

PONTOSAN 20 ÉVVEL AZ OSTROM KEZDETE UTÁN, 2012-ben havazás zárta el Szarajevót a külvilágtól. A Kovaci temetőbe sok muszlim háborús áldozatot temettek, de itt áll a Bosznia-Hercegovinai Köztársaság első elnöke, Alija Izetbegović sírja is

MUSZLIM TEMETŐ SREBRENICÁBAN, ahol még nem fejeződött be a mészárlás áldozatainak a temetése. Hivatalosan 8700 meggyilkolt muszlim férfit és fiút tartanak nyilván, de e szám folyamatosan emelkedik, mert még napjainban is találnak új tömegsírokat (jobbra)

Theodor Meron bíró szerint:

„A boszniai szerb erők népirtást követtek el, amikor a boszniai muszlimok, azaz a bosnyákok megsemmisítésére törekedtek. Céljuk a Srebrenicában élő negyvenezer boszniai muszlim kiirtása volt: egy olyan népcsoporté, amely az egész boszniai muszlim közösséget szimbolizálja. A férfi muszlim foglyokat, katonákat, civileket, időseket és fiatalokat megfosztották minden személyes tárgyuktól, azonosításra alkalmas iratuktól, majd előre megfontoltan és módszeresen kivégezték őket, pusztán a hovatartozásuk alapján.”

– Sokunkat megerőszakolták, miután a férfiakat meggyilkolták – beszél megdöbbenően nyíltan az őt ért sokkról egy negyvenes éveinek közepén járó aszszony, aki azóta már Sarajevóba költözött. – Terhes lettem valamelyik szerb katonától, de a harmadik hónapban elvetéltem, valószínűleg a háborús trauma miatt, de ismerek olyan nőt, aki megszülte az így fogant gyermekét. Hogyan nézel egy életen át így a „méhed gyümölcésére”?

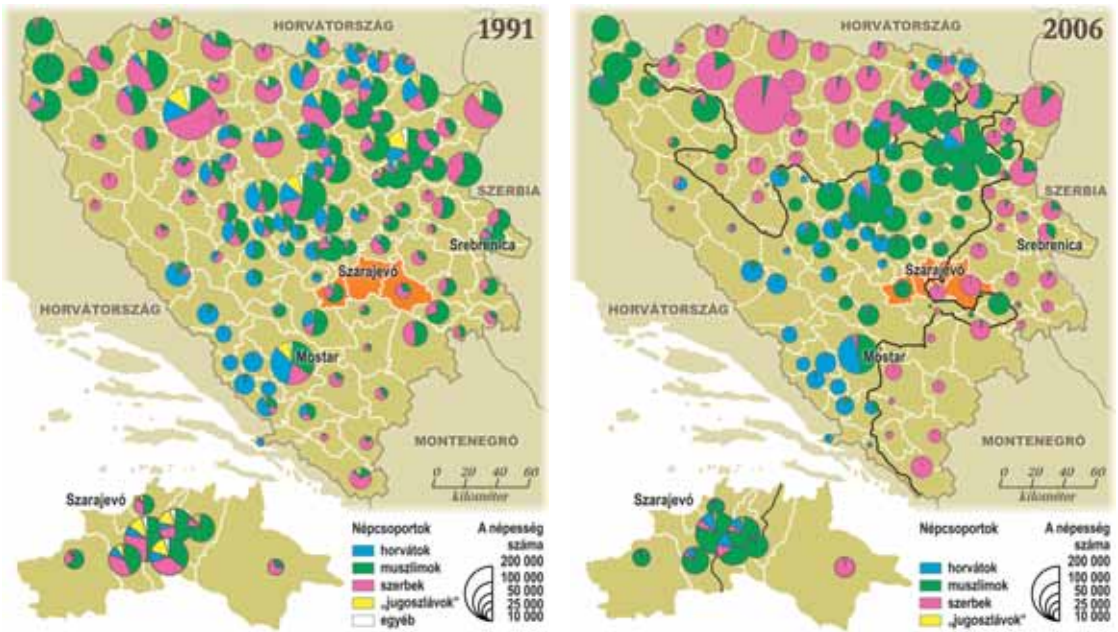
Szervezett etnikai tisztogatás

1992. április 6. másnapján, miután az Európai Unió és az Egyesült Államok is elismerte a független Bosznia-Hercegovinát, a térség irányításáért heves harcok törtek ki az itt élő három népcsoport: a bosnyákok, a horvátok és a szerbek között. Az egykori Jugoszláv Hadsereg támogatását élvező, így nyomasztó túlerőben lévő boszniai szerbek stratégiája a szerbek által lakott területek védelme volt. A mai etnikai határt többé-kevésbé követő egykori frontvonal nagyon hamar kialakult. A szerbek által felügyelt térség Bosznia szerbek lakta területeinek nagy részét foglalta magában. Ugyanakkor az ország keleti részében igen jelentős volt a muszlimok és szerbek által vegyesen lakott területek kiterjedése is. Az itteni városok muszlim enklávéi (Zvornik, Goražde, Srebrenica) megsemmisítésének szándékával vívták a legvéresebb összecsapásokat a szerbek és a bosnyákok.

A BOSNYÁKOK FURCSÁK,..

– közben mutatójával a halántékához mutat egy diák a Szerbiába tartó vonaton, a bolond egyezményes nemzetközi jelét mutatva. Pedig valójában arról van szó, hogy aki megtapasztalta a háborút, nem tervez előre, napról napra él, és próbál a napi dolgoktól boldog lenni

Az itteni városok muszlim enklávéi (Zvornik, Goražde, Srebrenica) megsemmisítésének szándékával vívták a legvéresebb összecsapásokat a szerbek és a bosnyákok.

ÁTALAKULÓ ETNIKAI TÉRKÉP

Az országot két politikai entitásra osztó Daytoni egyezményvel végződő boszniai háború – a harcok közvetlen anyagi és embervesztésein túl is – súlyos és összetett következménnyel járt. Ez a lakosságszám csökkenésében és az etnikai kép drasztikus átalakulásában a térképeken is szembeűnő. A két időpontot összevetve jól megfigyelhető egyrészt a különböző etnikumok koncentrációja, másrészt véglegesen eltűnt a titói Jugoszlávia termékének számító, nemzetek felettinek gondolt „jugoszláv identitás”

ZENICA SZARAJEVÓTÓL ÉSZAKRA,
a Boszna-folyó völgyében elterűlő,
jelentős iparűáros. Tito idején
a nehézipar központja volt, ezért
rengeteg új munkaerű érkezett ide,
akik az akkori szocialista építészeti
egy igen sajátos lakótelepi formáját
kapták otthonul

A boszniai szerb csapatok Ratko Mladić vezetésével és a szerbiai kormányfő, Szlobodan Milosević támogatásával szisztematikus etnikai tisztogatásba kezdtek. A céljuk az volt, hogy a szerb többségű területeken írma se maradjon a bosnyákoknak, a módszerük pedig: miután elfoglaltak egy-egy települést, a muszlimok házait felgyújtották, porig rombolták, a lakosokat pedig vagy deportálták, bebörtönözték, vagy megölték.

Srebrenica magas hegyekkel körülvett, álmos település, melyet az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1993 áprilisában „biztonságos területté”, védett övezetté nyilvánított. 400 holland békefenntartó „őrizte” a rendet. A védett zónában tartózkodók joggal érezhették magukat biztonságban, ám a holland katonák számtalan hibát és vétséget követtek el, melyek miatt később, 2013-ban – holland bíróság előtt – háborús bűnök elkövetéséért kellett felelniük.

A létrehozott zóna földrajzilag valójában védhetetlen volt, biztonsági szempontból pedig nem felelt meg a követelményeknek. Az ott állomásozó békefenntartók falrajzaiból pedig következtetni lehet a haderő komolytalanságára.

A létrehozott zóna földrajzilag valójában védhetetlen volt, biztonsági szempontból pedig nem felelt meg a követelményeknek.

**BOSZNIÁBAN
23 ORSZÁG HADEREJE
KÉPVISELTETI MAGÁT**

Katonai gyakorlat a Mostar melletti bázison. Az őszi esőzésekkel a tábor víz önti el

A MAGYAR HADSEREG BÉKEFENNTARTÓ ERŐI

A misszió küldetése a katonai jelenlét, illetve konfliktus esetén a gyors beavatkozás lehetősége

azdasági rádió FM 94.2

CSÜTÖRTÖKÖNKÉNT 16.35-KOR

A rádióban vendégünk a témáról:

KÁLLÓ PÉTER

Korábbi műsoraink meghallgathatók:
www.afoldgomb.hu/radio

Geopolitikai sorozatunk támogatója a

PAGEO

Itt született az a közfelháborodást keltő graffiti is, mely egy nő eltorzított skiccét ábrázolta, alatta pedig a felirat: „A bosnyák nők bajszosak és büdösek”. Ez később a kialakult helyzet szimbólumává vált.

Srebrenicában tartózkodott Naser Orić is, a boszniai hadsereg parancsnoka, akit a bosnyákok egy része mind a mai napig hősként ünnepel. A szerbek által körbevett enklávéba ékelődött bosnyák hadsereg az ő vezetésével védte magát a térségben. Orić 1992-ben a Zalažje, Lolic és Kunjerac falvakban zajló harcok során kegyetlenül kivégeztetett három szerb hadifoglyot, emiatt a szerbek feljogosítva érezték magukat a bosszúra. Ez alapozta meg a srebrenicai megszárlást.

Naser Orićot a hágai bíróság idén háborús bűnök vádjával ítélte el.

A pár száz könnyűfegyverzetű holland katona nem volt képes ellenállni a jóval erősebb, Ratko Mladić tábornok vezette szerb erők támadásának, s 1995. július 11-én átadta nekik a menekültekkel zsúfolt települést. A kivégzések és kegyetlenségek gyakorlatilag a békefenntartók szeme előtt zajlottak, majd az egyezség szerint Mladić összetűzés nélkül engedte eltávozni a 400 fős egységet. Az egykori holland békefenntartók számára Srebrenica egyet jelent a kudarccal, a bűntudattal, harmadrészüket mai is poszttraumás stresszben szenved. Sokak szerint az ENSZ háborús tevékenysége ezáltal vált komolytalanná, vesztette el hitelét, melyet az azóta eltelt 20 év sem tudott igazán begyógyítani.

Tagadás és beismerés

A békefenntartókkal kötött alku része volt, hogy a civilek sértetlenül távozhatnak, a boszniai szerb hadsereg buszokkal gondoskodott volna a civilek bosnyák területekre szállításáról. Ehhez az ENSZ 30 000 liter benzint is biztosított Mladićéknak, akik később ezt arra használták fel, hogy a kivégzőosztagok elé szállítsák a férfiakat és fiúkat, valamint ezzel tankolták meg a tömegsírokat kiásó munkagépeket is.

A szerbek a városon kívüli ellenőrző pontokon leszállították és elhurcolták a férfiakat, akiket a következő napokban lemészároltak. A nőket, gyerekeket és időseket, több ezer embert a bosnyákok által ellenőrzött területek felé indították. Később a hágai Nemzetközi Törvényszék előtti perben a várost elfoglaló dandár két parancsnoka azt vallotta, hogy a kivégzéseket előre eltervezték: a cél az volt, hogy egyetlen muszlim se maradjon a városban.

A napokig tartó vérengzést követően a holttesteket tömegsírba temették. Később a nyomok eltüntetése érdekében földgallyalukkal kihantolták, és újabb tömegsírokba rejtették a maradványokat. A város környékén napjainkig több mint 50 tömegsírt tártak fel, s még mindig bukkannak újabbakra. Az exhumálások során előfordul, hogy egy áldozat földi maradványai több helyről kerülnek elő, ám eltemetni csak akkor engedik a hatóságok, ha a holttestnek legalább kétharmad részét fellelik.

A szerbek a városon kívüli ellenőrző pontokon leszállították és elhurcolták a férfiakat, akiket a következő napokban lemészároltak.

A FESZÜLTÉG TOVÁBB ÉL

„A bosznia-hercegovinai hadsereg minden tagja emlékére, akik Mostar és Bosznia-Hercegovina védelmében haltak meg az 1992-95-ös háborúban”. Az emlékművet a horvátok engedély nélkül állították az újjáépült mostari városháza elé... 2012 áprilisában rálöttek az épületre is és az emlékművet is felrobbantották – pont a Bosznia és Hercegovina feliratok között kettétörve azt

**SZARAJEVÓI
LAKÓTELEP,**
ahol a legsúlyosabb
harcok dúltak
a három és fél évig
tartó ostrom idején

A történetek fő felelőseként megnevezett Radovan Karadžić boszniai szerb elnököt és Ratko Mladić hadseregpáncsnokot hosszú évek után (2008-ban, ill. 2011-ben) végül elfogták, és kiadták Hágának – nem utolsósorban azért, mert ez volt a feltétele Szerbia Európai Unióhoz való közeledésének.

A népirtásnak minősített mészárlás kezdetét, július 11-ét az országban gyásznaprá nyilvánították, az Európai Parlament pedig a mészárlás európai emléknapjává minősítette. A boszniai szerb hatóságok viszont mindmáig tagadják a népirtás tényét, sokáig azt állították, hogy a város bevételekor legfeljebb 2000 bosnyák esett el, s mindannyian katonák voltak. A szerb közvélemény ma is úgy tartja, hogy a srebrenicai mészárlás egyfajta bosszú volt a boszniai muszlimok által a szerbekkel szemben elkövetett kegyetlenségekre. A boszniai szerb kormány szerint az 1992–1995 közötti háborúban a muszlimok 3260, Srebrenica környéki szerb civilt és katonát öltek meg.

Csak 2004 nyarán ismerte be a boszniai szerb kormány, hogy megtörtént a tömeggyilkosság, melyet Dragan Cavić, akkori boszniai szerb elnök a szerb történelem „fekete fejezetének” nevezett. Később Boris Tadić, Szerbia elnöke – a megbékélés szándékával – többször is részt vett a srebrenicai megemlékezéseken, és bocsánatot kért mindenkitől az elkövetett bűntettekért. Tomislav Nikolić szerb elnök 2013-ban ugyancsak bocsánatot kért a Srebrenicában történetekért, de kijelentette, hogy a bűncselekményeket „... a szerbek nevében egyes konkrét személyek követték el”. 2015 júniusában hasonló kijelentést tett Aleksandar Vučić szerb miniszterelnök is.

Az ország szerb részében álló Srebrenicába a mészárlás óta sok bosnyák tért vissza, így ma az egyik legvegyesebb etnikumú település Kelet-Boszniában.

Később Boris Tadić, Szerbia elnöke – a megbékélés szándékával – többször is részt vett a srebrenicai megemlékezéseken, és bocsánatot kért mindenkitől az elkövetett bűntettekért.

FEJEST UGRANI A DEMOKRÁCIÁBA

A boszniai háborút 1995-ben zárta le a daytoni egyezmény. A háború következményei között a háborús anyagi és emberveszteségeken túl a csupán nemzetközileg kívánt egység palástja alatt egy megváltozott, rendkívül komplex, új politikai felállás született. Az ország berendezkedése leginkább az észak-atlanti térség demokráciafelfogása alapján jelent meg az egyezményben. Ez azonban nem vette figyelembe sem a sajátos balkáni társadalmi és politikai helyzetet, sem pedig a háború okozta traumákat, ami mind a mai napig kérdésessé teszi az ország hosszú távú politikai működőképességét, sőt területi egységét is.

Ma a demokratikus berendezkedés hagyományaival kevésbé rendelkező ország két, széles körű, belső politikai autonómiával, kormányral és parlamenttel rendelkező entitásból (Bosnyák–Horvát Föderáció (26 076 km²; 2,37

millió fő), Szerb Köztársaság (25 053 km²; 1,32 millió fő) és az össz-szövetségi ellenőrzés alatt álló Brčkói Kondomíniumból áll (93 ezer fő).

A Föderáció 10, széles körű önállósággal rendelkező kantonra tagolódik, amelyek további kisebb önkormányzatokból, községekből (ún. opštinákból) állnak. A Szerb Köztársaság azonban csupán statisztikai okokból tagolódik régiókra, amelyeknek valójában nincsenek önkormányzati jogai.

A helyi önkormányzati szintek mellett működik a négyévenként megválasztott szövetségi parlament (alsóház), amelybe 42 tagot delegál az ország három legnagyobb nemzete (bosnyákok, horvátok, szerbek). A végrehajtó hatalom a 15 tagú (5-5 bosnyák, szerb, horvát), ún. Népek Kamarája (felsőház) kezében van. A három népcsoport 1-1 tagot delegál a háromtagú elnökségbe, ahol rotációs rendszerben (nyolc-

MOSTARI HÍDUGRÓ

A hídról ugrás a szétbombázott város jelképe lett, azóta minden évben itt rendezik az extrém Red Bull Cliff Diving versenyt

SZARAJEVÓ RÓZSÁI

Az aszfalton felrobbant gránátok nyomait nevezik így a helyiek

havonként) cserélve adja egyikük a vezetőt. A jelenlegi elnökségben a bosnyákokat Bakir Izetbegović, a horvátokat Dragan Čović, a szerbeket pedig Mladen Ivanić képviseli.

A „közös ügyek” közé korábban a külügyek, a külkereskedelem és a pénzügyek tartoztak, amelyek az utóbbi években egészültek ki további feladatokkal (védelmi, vám- és adóügyek, a háborús bűnösök felkutatása és elítélése, valamint a szervezett bűnözés elleni fellépés). Az elnök személye nemcsak a kormány kinevezése kapcsán fontos, hanem azért is, mert ő jelöli ki az alsóházból a külügyés a külkereskedelmi minisztert is. A három csoport háború alatti – érthetően kialakult – bizalmatlanságát ellensúlyozandó, illetve a daytoni megállapodás pontjainak betartását garantálандó a hatalomgyakorlás egyik fontos eleme az ENSZ ide delegált megbízottja is.

Ő jelenleg Valentin Inzko, az ausztriai szlovén kisebbségi közösség tagja.

A külpolitikai szempontból egységes ország valójában két, markánsan különálló részegységként működik, amit bárki megtapasztalhat, ha felkeresi e vidéket. A Szerb Köztársaság Szerbiához való csatlakozása folyamatosan napirenden van, miközben a nyugat-hercegovinai horvátok gazdasága már most is jóval több szálon kapcsolódik Horvátországhoz, mint a szarajevói központhoz. Emellett pedig a relatív többségben lévő, eltérő demográfiai viselkedésű, a háború következményeként az iszlám fundamentalizmusra fogékonyabbá vált muszlimok társadalma is az ország destabilizációs elemeit gyarapítja.

SZÖVEG: BOTTLIK ZSOLT

Nem múltó feszültségek

Húsz év telt el azóta. Bosznia 1995-re, Szarajevó ostroma és a mostari összecsapások után romhalmazzá vált. De erdeiben sok helyütt most is életveszélyes a kirándulás, mert a mai napig sem tudták mindenütt megtisztítani az aláaknázott területeket. Ám a szétlőtt épületeknél és használhatatlan földterületeknél sokkal súlyosabb az emberi életet ért, kitörölhetetlen trauma. Olyan kegyetlenkedéseket követtek el egymással szemben még a civilek is, melyekre a halála napjáig mindenki emlékezni fog.

– *Persze hogy fogtam fegyvert, tudom, hogyan kell bánni a Kalasnyikovval és a kézigránáttal. A mai napig van egy pisztolyunk, a fiókba rejtve* – meséli Alina, aki angoltanárként dolgozik Szarajevóban, és a lakótelepeken élte végig a három és fél éven át tartó ostromot.

– *A fürdőszobában laktunk négyen, a szüleimmel és a férjemmel, a 4. emeleten. Az volt a legvédehetőbb, mert több betonnal vette körül, és nem hatolt be a golyó és a gránát. Minden boltot kifosztottak, nem volt semmilyen enniivaló. Egyszer, amikor már hosszú ideje csend volt, leszöktem a szemben lévő, szétlőtt boltba, hátha találok még valamit. Nagyon éhesek voltunk. Cukorkát, tésztiát és olajat találtam. Egyszer csak hallottam, hogy üvöltöttek nekem a házból, hogy gránát! Nagyon megijedtem, és már rohantam volna, de a következő pillanatban rám robbant az egész. Valami csoda folytán semmi bajom sem lett. Haza tudtam vinni az ételt. Utána sokáig azt ettük, meg szedtük ezt a zöld növényt – közben lemutat az aszfaltrepedésekből előbújó gyomra –, olyan, mint a rukkola. Olajjal és sóval egész ehető...*

A fürdőszobában fogant a gyermekem is. Az ostrom alatt lettem terhes. Nem tudtuk, meddig élünk. A szomszédok nagyon rendesek voltak, kaptam naponta egy tojást, hogy ne legyen alultáplált a gyermek. A saját szájuk elől vették el a falatot.

AMIKOR BOSZNIA KIJUTOTT A FOCI VB-RE, Szarajevóban óriási ünnepeket rendeztek, az egész város egy emberként vonult az utcákra

Bosznia erdeiben sok helyen most is életveszélyes a kirándulás, mert a mai napig sem tudták mindenütt megtisztítani az aláaknázott területeket.

***A korrupció rendkívül magas,
a fizetések pedig alacsonyak.
Jellemző, hogy az átlagember
az öltözködését is hitelből oldja meg.***

A HÁBORÚ VÉGEZTÉVEL

**nagy elvárásokkal
vágott neki az or-
szág a demokrati-
kus berendezkedés
jelentette biztonsá-
gos életnek, ám ezt
komolyan hátrál-
tatja a háborús
traumák súlya és
a sokakat érintő
elszegényedés**

Azóta sok minden megváltozott. Főleg az emberek. Akkoriban valahogy jobban egymásra voltunk utalva, és szerettük egymást. Most verseny van, eltáposzuk egymást egy új kabátért, vagy nem is tudom, miért. Bizonyos szempontból az ostrom alatt több emberséggel találkoztam.

Nemcsak ő van ezen a véleményen. Sokan nem tudnak felzárkózni a demokrácia által nyújtott szabadsághoz. Szarajevó utcáin sétálva egyre többször tűnnek fel drága sportkocsik. Megszületett az a réteg, aki ennek a helyzetnek a nyertese, még akkor is, ha adott esetben bűnözéssel szerzi vagyonát. „Főleg, ha az politikailag elfogadott.” A korrupció rendkívül magas, a fizetések pedig alacsonyak. Jellemző, hogy az átlagember az öltözködését is hitelből oldja meg.

Boszniában rég nincs háború, de a konfliktus ma is kiélezett. Szpisják József dandártábornok szerint, aki a Magyar Honvédség békefenntartó missziójának vezetője volt, az EUFOR-erők jelenléte nélkül a feszültségek aláásnák az ország stabilitását. A misszió sokkal inkább politikai szerepet tölt be, mint katonait. Egyfajta moderátorként működik a szembenálló felek között, de ha kell, katonai erőként is demonstrálni tudja jelenlétét.

Mindezeken túl pedig felnövőben van az a generáció, amely nem tapasztalta meg a háború borzalmait, de az etnikai ellentéteket igen, így életben is tarthatja azokat, amit a munkanélküliségből fakadó kiábrándultság és sikertelenség még inkább felfokoz. ⊕

